

РАДОМИР СТАНИЋ

РУШЕВИНЕ СРЕДЊЕВЕКОВНЕ ЦРКВЕ НА РУДНИКУ

Позната под именом „црквина”, са заборављеним патроним и већ давно угашеним култом, ова црква, очувана у рушевинама, налази се непосредно уз рударску колонију, на имању Зорке Вучетић. Подручје Рудника на чијој је периферији лоцирана ова грађевина, познато је под именом Рудничаште, које се, поред осталог, везује за смрт деспота Бурба Бранковића.¹ Сам назив Рудничаште је добило по томе што је на овом делу Рудника било веома организовано рударење у стара времена. Уосталом, и само име Рудник настало је по обиљу руде и богатој рударској делатности која се овде вековима одвијала².

О овој грађевини, о којој чак ни у народним предањима нема никаквих података, скоро да уопште није писано. Није скретала већу пажњу чак ни код романтичарски занесених путописаца и других радозналаца који су, из различитих побуда, посећивали Рудник и о њему писали³. Прве податке, колико је до сада познато, забележио је о цркви др Јанко Шафарик 1865. године у Извештају упућеном министру просвете, који је објављен тек после другог свет-

ског рата^{3а}. У овом опширном тексту, посвећеном бројним налазима на Руднику, о цркви Ј. Шафарик каже: „На зданъ добаръ пушкометъ одъ ове велике цркве, на скоро равной страни спуштајућег се къ реки Деспотовици великогъ Штурца стое зидови друге манѣ цркве, кои су ииошъ толико одржани, да се лепо види где су врата, певнице, прозори, имаю негде 5 до 6 стопа и џегде до 1^{1/2} хвата висине; зидана е одъ пљоснатогъ кречногъ камена, има правацъ од истока према западу, показуе у основи карактеръ источно православно цркве, за коју е и тамошњи житељи држе, и што се потврђује и тимъ да и око ове цркве има порта са многимъ гробовима, на којима су велике плоче од камена, све у истом правцу са црквом одъ запада према истоку окренуте, све то показује површни нацртъ овде подъ бр. III/Б.” У даљем излагању Шафарик говори о облицима и украсима појединих надгробних споменика и о откопавању једног гроба. На крају он закључује: „По момъ мишленю део вароши око велике цркве и оно гроблаѣ биће иошъ изъ времена србскогъ царства, а оно око мале цркве изъ последњи времена самосталности, ваљда изъ доба владаня деспота одъ дома Бранковића.“^{3б} Нешто касније на цркву је скренуо пажњу и Јован Мишковић, Бенералштабни официр, који је у другој половини XIX века веома опширно расправљао о рудничком крају⁴. Међутим, његов опис (заснован на нестручном и уопштеном посматрању), не доноси значајније чињенице које би омогућиле решавање битних проблема у вези са настанком и прошлошћу овог храма⁵.

У доста обимној општој, па и стручној, литератури о Руднику, која је настајала у широком временском распону,⁶ о овој цркви не срећемо друге наводе, описе — сем, понекад, помене. Изненађује чињеница да је овај споменик измакао пажњи многих истраживача⁷. С обзиром на неке значајне карактеристике грађевине и на њено нисумњиво средњовековно порекло, намеће се потреба да се она стручно обради и на тај начин наша културна и научна јавност њу што потпуније упозна.

Да бисмо могли да сагледамо историјске оквире у којима је црква на Руднику настала, осврнућемо се у најкраћим цртама на прошлост овог места, на основу објављених података.

Рудник је био насељен у праисторијско време. О томе нам најбоље сведочи једна остава предмета из хаалштатског доба која је 1932. године пронађена на Руднику на превоју између брда на Блатима и Метаљке⁸. Оправдана је претпоставка да су нека илирска племена насељавала околину Рудника која су, изгледа, на примити-

ван начин користила руду и метале⁹. Значајнија насеобина била је на Руднику у римско доба, којој су претходили келтски освајачи, лукави и сурови ратници. На атару села Рудник евидентирана су три локалитета са налазима римске провенијенције¹⁰. Најпотпуније светло на римску епоху у овом крају баца проналазак из 1865. године једне плоче са натписом који се односи на обнављање порушеног храма на Руднику, извршеног старањем царског намесника Касија Лигуринца у доба Септимија Севера (193—211)¹¹. Бројни налази из овог времена, међу којима се особито истичу сребрне посуде пронађене 1859. године, које је научно обрадио др Милоје Васић¹², упућују на то да су се Римљани на Руднику активно бавили не само рударењем, већ и уметничком обрадом сребра.

Средњовековна прошлост Рудника је веома занимљива и бурна. У XII веку налазио се у саставу периферних области Немањине државе и његових потомака, па немамо одређенијих података у историјским изворима из овог времена, а и доста дуго после овог доба. Тек од друге половине XIII века, када се Рудник нашао нешто дубље у међама српске државе, досежу нам бројни и значајни подаци о многим бурним и занимљивим збивањима на овом подручју. Од тог времена казивања извора о Руднику су обилна и разноврсна. Привредним успоном српске државе, а нарочито рударским развојем, Рудник, као и многи други крајеви богати рудом, добија у значају и угледу. Оскудица у подацима у време краља Уроша I, када рударство у Србији добија неочекиване размере, увелико се надокнађује вестима из времена краља Драгутина, Милутина, Стефана Дечанског, цара Душана, а нарочито из доба кнеза Лазара. Период Деспотовине и њене последње судбоносне године богато су оличене подацима из очуваних историјских извора. Деспот Стефан Лазаревић и Бураб Бранковић, који су на Руднику имали важно привредно, односно рударско упориште, обележени су занимљивим саопштењима из извора¹³.

Рудари Саси који су у Србији у великом броју били ангажовани у рудокопима, на Руднику су имали велику колонију, због чега је Рудник у XIV и XV веку често називан саским градом¹⁴. Успомена на Сасе сачувана је присуством грађевине која се у народу назива „миса”, а која је могла да буде сашка црква. Касније ова грађевина је била претворена у цамију¹⁵. На Руднику се налазио трг са царинарницом¹⁶. Поред Саса њега су насељавали Дубровчани и Которани, чији број није био мали. Зна се, такође, да је Дубровник постављао на Руднику конзуле и судије од којих је неколико поз-

нато по имену¹⁷. Пошто на Руднику није постојао снажнији и утврђенији град, у одсудним и судбоносним временима Деспотовине Рудничани су се склањали у оближњи мали град на Острвици¹⁸. Немамо сигурних података о томе које је године Рудник дефинитивно пао под турску власт, али је несумњиво да је падом српске државе 1459. године доспео у турске руке. Од Турака га је отео Еуген Савојски, али су га они 1739. г. повратили и спалили¹⁹. Тада је, вероватно, настрадао највећи број грађевина у овом месту, укључујући и сакралне објекте.

Значајно је истаћи да се на Руднику налазила ковница новца која је, према резултатима неких научних истраживања, радила око 150 година. У овој ковници кован је новац краља Драгутина, његовог сина краља Владислава II, Стефана Дечанског, цара Душана, Николе Алтомановића и Бурђа Бранковића²⁰.

У богатој и дугој прошлости Рудника, сакрално градитељство оличено је кроз неколико објеката, међу којима су се до данас очувале рушевине „мисе“, цркве о којој је овде реч и још једне мање православне цркве.^{20а} Најстарију грађевину — римски храм који је, према очуваном натпису који се налази у Народном музеју у Београду, обновљен за време Септимија Севера, откопао је др Јанко Шафарик 1865. године и о томе, сасвим позно, објавио му Никола Вулић цитирани чланак²¹. Ово светилиште било је лоцирано између римских кућа и рударских окана на саставцима двају потока, чије се воде стачу са Прлинског виса. Овај локалитет данас, на жалост, није видљив, јер је прекривен великом масом каменог материјала избаченог из оближњег поткопа из Дробнице²². Највећа сакрална грађевина — православна црква на Руднику била је све до недавно делимично очувана, када је раскопана и уништена. Тада је из гробља, за које се сматрало да је најстарије средњовековно гробље на Руднику, изваљено неколико надгробних споменика са урезаним крстом. Ова црква налазила се на једној заравни између Прлинског виса и Ракића гроба, на Рудничкој долини. Дужина грађевине износила је 21, а ширина 11 м.²³ Ј. Шафарик је, такође, указао на присуство ове цркве, за коју каже да има дужину 30 а ширину 15 корака. Занимљиво је да овом великом истраживачу старина црква није скренула већу пажњу, што се види из чињенице да није оставио ни најконвенционалнији опис, па чак ни прецизније мере. Навео је, међутим, да се око цркве налази око 60 видљивих гробних каменова²⁴. Најзад, да бисмо добили потпунију слику о остацима сакралног архитектонског наслеђа на

Руднику, наводимо да је М. Радојевић открио малу православну цркву на јужној ивици старог гробља под Кељом на Рудничкишту, које у народу називају „маџарско гробље”²⁵. Између свих ових цркава које су на Руднику настајале и егзистирале у различитим периодима, рушевине наше цркве, за коју се везује назив „црквина”, најбоље су очуване, изузимајући „мису” која се у садашњем облику, насталом као плод произвољних преправки и надограђивања, очувала до висине од преко 5 м.²⁶

Пре него што покушамо да утврдимо хронолошко настајање евидентираних грађевина на Руднику и да тиме приближно дамо одговор на питање из ког времена потиче „црквина”, даћемо њен детаљнији опис са прилозима техничке и фотодокументације, из којих се могу видети карактеристични архитектонско-стилски елементи као драгоцен подаци за приближно датовање.

Црква има базиликално-правоугаону основу, једнобродног концепта. Скромних је размера и непретенциозног начина грађења. Једноставна и неамбициозна грађевина дуга 10,93 (рачунајући са олтарском апсидом — спољне мере) и широка 6,74 м, спада у ред објеката више рустичног него репрезентативног зидања. На источној страни је олтарска апсида полукружног облика и споља и изнутра. Према сачуваним остацима не може се поуздано рећи да ли је имала припрату. Била је очигледно пресведена сводом, највероватније полуобличастог облика. Свод је вероватно био изведен од притесаних блокова сиге, чији комади нису видљиви на локалитету. Стога постоји могућност да је, можда, пресведена шкриљцем или неком врстом камена пешчара²⁷. Апсида је, свакако, била засведена полукалотом. Отпада могућност да је централни део цркве био надвишен куполом, јер за то не постоје никакви очувани елементи, мада неуобичајена висина цркве може да доведе до ове заблуде. По свему судећи, свод је био ојачан једним луком који су носили пиластри на бочним зидовима. Остатак пиластера видљив је на северном зиду, док је на јужном не приметан, јер је овај зид порушен до темеља. У просторима проскомидије запажа се присуство ниша, чији је облик и величину тешко одредити, због обрушености овог дела грађевине. Ипак, сасвим је јасно да су у овом простору биле најмање две нише: једна већа, и то у самом протезису, и друга мања, на почетку северног зида. Нејасно је присуство треће нише на источном делу северног зида, јер је и тај зид обрушен. Нису уопште јасне представе о распореду, односно посто-

јању, ниша у простору баконикона, јер је овај део до темеља порушен.

У унутрашњост грађевине улазило се кроз врата на западном зиду. Пошто немамо података о постојању нартекса, врата на западном зиду наоса једини су, вероватно, отвор за улаз у цркву, јер не постоје трагови врата кроз која су верници после богослужења излазили из храма. Унутрашњост цркве осветљавана је продором светлости кроз три прозора — један на северном зиду, један на јужном и један на источном зиду. Постоји вероватноћа да се четврти прозор налазио на западном зиду изнад улазних врата, односно на забату овог зида. Прозор на северном зиду очуван је у најелементарнијем облику, а по њему се може закључити да су остали били лучно засведени и да су се сужавали од унутрашње према спољашњој страни. Нису очувани пластични детаљи на грађевини. Црква је, највероватније, грађена без икаквих пластично-декоративних претензија. Једина и права декорација огледа се у фрескама чији су трагови за сада невидљиви, мада нема никакве сумње у то да је фреско-ансамбл испуњавао унутрашње површине зидова. И спољне и унутрашње зидне површине биле су омаалтерисане, што се види по остацима малтера. Нису видљиви остаци бојеног слоја, али је местимично очуван фреско малтер који (недвосмислено) потврђује некадашње присуство зидних декорација које је време потпуно уништило²⁸.

Храм је грађен од ломљеног камена — рудничког гранита, мешаног са кречњаком и шкриљцем. Зидане је изведено немарно, спонтано и без много система, у неправилним хоризонталним редовима, са доста дебелим малтерним слојевима, справљеним од крупнијег песка, каменоломног порекла, и врућег креча. Камени комади употребљавани при зидању, различитих су формата: величина појединих блокова неправилних облика креће се у дужини од 1 м, а они најмањи — минијатурних су димензија. Дебљина зидова местимично прелази 1 м, што је доказ да је црква прилично масивно и конструктивно солидно изведена.

О изгледу пода цркве можемо, за сада, само да нагађамо, будући да је скривен дебелим слојем шута, отпадног материјала и земље обраслом растињем. Није тешко поверовати да је под био израђен од камених плоча неједнаког облика и димензија, што се потпуно уклапа у карактер саме грађевине. Не постоје подаци о кровном венцу нити о облику грађевине у горњим зонама, мада није

тешко претпоставити да је била заштићена двосливним кровом и покривачем од камених плоча или ћерамиде.

Доста добро очуван северни зид храма, који је местимично висок и преко 3 м омогућио нам је да сагледамо неке занимљиве елементе на грађевини. Пре свега, приметни су остаци дрвених греда, узиданих у језгро зида, које су имале конструктивну функцију серклажа²⁹. Најкарактеристичнији елеменат на цркви који, уосталом, грађевину чини особеном и пружа значајан ослонац за утврђивање њених стилских обележја и за могућност релативне датације, јесте по једна слепа аркада на спољним површинама бочних зидова. Ова аркада је на северном зиду готово потпуно очувана, док је на јужном, с обзиром на његову порушеност, не приметна. Нема, међутим, никаквих разлога да се не верује у то да је овај зид, аналогно северном, био на исти начин декоративно решен. Ове аркаде, лучно засведене, излазиле су из равни зида и формирају их по два пиластра који искачу из површине зида за преко 20 см. Лучни део аркаде се завршава на нивоу испод кровног венца. Аркаде су изведене истом врстом камена од које су грађени зидови цркве.

Оваква оживљеност и рашчлањеност бочних зидова, нарочито присуством сласне удубљене аркаде, типична је за извештан број наших сакралних грађевина које потичу из XIII — XIV века³⁰. По облику аркаде и њиховом изласку из равни зида црква на Руднику највише подсећа на слична решења на фасадама цркава св. Богородице у Мушутушту, манастирске цркве у Матки и цркве у Рамаћи³¹. Све три ове грађевине настале су у XIV веку.

Пратећи вести из очуваних историјских извора о Руднику, долазимо до закључка да је у овом крају живот почео нагло и интензивно да се развија од краја XIII века. Од овог раздобља па све до пада српске државе Рудник је имао неједначену, али врло истакнуту, улогу у привредном развоју земље. Сачувани или евидентирани остаци архитектонског сакралног наслеђа говоре да је у овом месту у време изразитог просперитета било веома богато градитељско деловање, што се може довести у непосредну везу са јако развијеном и снажном црквеном организацијом. Три цркве у непосредној близини на тако малом простору, различите по димензијама и неједнаког архитектонског облика и квалитета, упућују на претпоставку да су саграђене у сразмери са економском моћи њихових ктитора. При овоме не треба губити из вида да су све три православне и настале пре пада српске независности, јер не постоји

реална могућност да је било која од њих грађена у турско доба, с обзиром на неповољност услова и на ригорозност турских власти при допуштању градње нових богомоља, нарочито у местима која су имала одређену и истакнутију улогу у прошлости српске државе.

Велика црква са доста импозантним димензијама о којој, на жалост, немамо никаквих одређенијих података, морала је бити грађевина неког од српских владара или бар једног од најугледнијих властелина у времену XIV — XV век. Наравно да би било каква претпоставка о приписивању овог храма одређеном владару представљала обично нагабање, пошто тако нешто оскудица у подацима апсолутно не допушта. Такође би помисао о везивању ове богомоље за неког српског средњовековног великаша имало сасвим истоветан карактер произвољности^{31а}.

Као што се за малу цркву крај гробља под Кељом, чији су темељи очувани, може са доста основа рећи да је представљала грађевину са функцијом гробљанске капеле, којој су ктитори били руднички православци, исто тако се, без већих грешака, може претпоставити да је „црквина“ задужбина непознатог ктитора знатније економске моћи и несумњивог друштвеног угледа^{31б}. Не поседујемо податке о времену грађења ове цркве. Међутим, полазећи од тога да су на њој присутни елементи типични за црквене грађевине из периода XIV века, не излажемо се већој опасности ако време њеног настанка потражимо управо у том столећу или у првој половини XV века.

Све до првог светског рата околу „црквине“ је постојало велико гробље које се састојало од необрађених надгробних белега³². Др Јанко Шафарик је на овом гробљу открио четири камена „са цртама, фигурама и крстовима“, без натписа. Он је донео цртеже трију споменика, али услед недостатка писаних података (натписа) није могао прецизније да установи време њиховог настанка³³. У близини „црквине“ Здравко Вучетић са Рудника нашао је, између два рата, надгробну плочу од шкриљца на којој је уклесан натпис који је М. Радојевић овако прочитао: ПРЕСТАВИ СЕ РАБА ВОЖИЈА ТОДОРА НА СВЈАТАГО ДИМИТРИЈА 26 ОТОМВРИЈА. У натпису су, како он наводи, биле још две речи без смисла „ЈАДАЈУ ПРОСТИ“ и без године смрти. Ова плоча је уништена за време последњег рата³⁴. Неколико преосталих споменика са овог гробља, обраслих у траву, аморфног облика и без икаквих знакова, спадају у категорију оних надгробних белега који се по уобичајеним научним критеријумима сврставају у Средњи век, без прецизнијих хроноло-

шких омеђавања. У недостатку прецизнијих података сепулкрални и већ уништени материјал око „црквине” пружа нам драгоцену помоћ као ослонац у опредељењу да се ова грађевина датује у већ наведено време. Истраживања, која се намећу као неопходна потреба, даће, вероватно, нова открића која ће бацити потпуније светло на проблем хронологије ове грађевине.

Разуме се да не можемо ништа прецизније рећи о њеном грађењу, а најмање о мајсторима, мада, по приморским карактеристикама слепих arkada на овом објекту, можемо да помишљамо о могућности дубровачког или которског порекла његових градитеља, утолико пре што је Рудник дуго времена у XIV и XV веку био, како смо већ видели, станиште бројних Дубровчана и Которана.

За одређеније сазнање о развијеном духовном животу на Руднику, који се свакако мора довести у везу са овом црквом, а још пре са великим храмом, користи нам запис на једном четворојеванђељу који се налази у Берлинској библиотеци под бр. 8. Овај недатиран запис за који Љ. Стојановић сматра да потиче из XV века³⁵, даје нам податке о томе да је на Руднику писао четворојеванђеље неки поп Георгије. Уколико се Стојановићево датовање овог записа, односно четворојеванђеља, може прихватити као тачно, ушта не би требало сумњати, онда је он за нас двоструко значајан. Прво, поп Георгије који је својом руком писао ово четворојеванђеље и запис на њему морао је бити везан за један од ова два храма — велику цркву и нашу богомољу. То управо потврђује чињеница да је у XV веку, и то вероватно у првој половини, у време пре пада српске независности, постојала велика црква, односно наш храм. Друго, што је, такође, врло значајно, на Руднику је, судећи по овом запису, постојао, изгледа, једно време мањи преписивачки центар, који је свакако радио под окриљем једне или обеју цркава.

Црква се од давнина налази порушена. Чињеница да је забрављен патрон храма и да се у њој већ одавно не одржава богослужење, иако у самом Руднику не постоји савремена и активна црква³⁶, говори нам о томе да су протекле многе деценије од њеног пустошења и рушења. Познато је да су многе црквене грађевине у Србији настрадале од Турака крајем XVII века. Такав је случај, на пример, био са оближњим манастиром Враћевшницом³⁷. Према немамо очуваних доказа, може се поверовати да је црква на Руднику у ово време доживела једно од својих првих харања и пустошења. Биће, ипак, да је ова богомоља доживела судбину озбиљнијег разарања, рушења и паљевине 1739. године, када су Турци поврат-

ком у ове крајеве, после привремене аустријске окупације, озлојеђено и осветољубиво означили свој поновни долазак. Уосталом, сам податак да су Турци спалили Рудник те године, недвосмислено упућује на закључак да црква, вероватно, није била поштеђена³⁶. Најзад, жестоке борбе између Срба и Турака, које су током I и II српског устанка вођене на Руднику, знатно су допринеле дефинитивном гашењу дуговечног култа у овој богомољи. Време и догађаји постепено су ову занимљиву грађевину учинили развалином у чијем тајанственом миру почивају прохујали векови. Са својствима културно-историјског споменика, рудничка „црквина“ — која чека да је конзерватори спасу — остаје аутентично сведочанство о лавним ђемљем мјестем реком ђемљем Рудникем.

НАПОМЕНЕ

1. Ч. Мијатовић, ДЕСПОТ ВУРАЂ БРАНКОВИЋ I-II, Београд 1880. и 1882.
2. Др В. Симић, ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ РУДАРСТВА, Београд 1951, 30.
3. Евлија Челебија, ПУТОПИС II, одломци о југословенским земљама, Сарајево, 1957, 139—141, прилично опширно описује Рудник и старе грађевине, али ни једну цркву уопште не спомиње. Ревносни, и не баш увек поуздани, Јоаким Вујић у свом ПУТЕШЕСТВИЈУ ПО СЕРБИЈИ I-II, Београд 1903, дао је доста драгоцених података за поједине манастире и цркве овог краја, али ни једну од постојећих рушевина храмова на Руднику не спомиње. Исти случај је, донекле, и са М. Милићевићем, КНЕЖЕВИНА СРБИЈА, Београд 1876. и Манастири у Србији, ГЛАСНИК СРПСКОГ УЧЕНОГ ДРУШТВА, књ. IV, Београд 1867. Ф. Каниц, који је оставио занимљиве податке о Овчарско-кабларским манастирима у Чачку, као и други путописци из XIX века, заобилазе Рудник и ове крајеве.
- 3а. Ј. Шафрик, СПОМЕНИК САН, ХСVIII, Одељење друштвених наука 77, Београд 1941—48, 257—268.
- 3б. Ј. Шафрик, Нов. дело, 262.
4. Ј. Мишковић, Опис Рудничког округа, ГЛАСНИК СУД, књ. XXXIV, 217—227, затим књ. XLI, 104—282. и др.
5. Ј. Мишковић, Опис Рудничког округа, ГЛАСНИК СУД, књ. XXXIV, 222.
6. Доста добар, али и непотпуни, преглед извора и литературе о Руднику дао је писац корисне мање монографије о Руднику Момчило Радојевић, РУДНИК У ПРОШЛОСТИ, Београд 1971, 60 и 61. У опсежној Хроници места Рудник од М. Милосављевића, која се у рукопису чува у Историјском архиву у Чачку, литература је наведена у најужем обиму.
7. Екипа Археолошког института САН-а обишла је, неколико година иза другог светског рата, Рудник, снимила и проучила локалитет Градови, о чему је и објавила одговарајући прилог, док је црква, при том, изгледа, потпуно превиђена или занемарена. Види: АРХЕОЛОШКИ СПОМЕНИЦИ И НАЛАЗИШТА У СРБИЈИ, II, Централна Србија, Београд 1956, 101—103.
8. М. Гарашанин, АРХЕОЛОШКИ СПОМЕНИЦИ 2, Београд 1956, 5.
9. М. Радојевић Нав. дело, 7.
10. М. Радојевић, Нав. дело, 8.

РУШЕВИНЕ СРЕДЊЕВЕКОВНЕ ЦРКВЕ НА РУДНИКУ

11. J. Шафарик, Нав. дело, 258.
12. Revue archéologique, I Paris 1903, 17—23 и 28—29.
13. У обимној студији К. Јиречек, ИСТОРИЈА СРБА I-II, Београд 1952², доноси све значајније вести о појединим догађајима које саопштавају извори, а које се могу срести на странама: 189, 270, 319 и 384 (Историја Срба I) и 92, 105, 149, 175, 179, 214, 362 и 407 (Историја Срба II). Значајне податке о Руднику као рударском месту дао је овај научник у студији Трговачки путеви и рудници Србије и Босне у Средњем вијеку, ЗБОРНИК КОНСТАНТИНА ЈИРЕЧКА I, САН, Посебна издања СССХХVI, Одељење друштвених наука 33, Београд 1959, 264—265.
14. Године 1303. на Руднику се спомиње католичка парохијска црква. Уп. К. Јиречек, Нав. дело, 261. За време деспота Стефана Лазаревића, односно Ђурђа Бранковића, спомињу се католичке цркве св. Марије и св. Влаха као и капела св. Фумије, што се може видети из очуваних тестамената у дубровачком Архиву, којима су Дубровчани обилно даровали поклоне. Види: М. Динић, ЗА ИСТОРИЈУ РУДАРСТВА У СРЕДЊЕВЕКОВНОЈ СРБИЈИ И БОСНИ, II, САН, Посебна издања СССLV, Одељење друштвених наука, 41, Београд 1962, 7.
15. АРХЕОЛОШКИ СПОМЕНИЦИ И НАЛАЗИШТА У СРБИЈИ, II, Централна Србија, Београд 1956, 103.
16. К. Јиречек, ИСТОРИЈА СРБА II, Београд 1952², 214.
17. М. Динић, Нав. дело, 3—21.
18. К. Јиречек, Нав. дело I, 92.
19. Љ. Станојевић, НАРОДНА ЕНЦИКЛОПЕДИЈА СРПСКО-ХРВАТСКО-СЛОВЕНАЧКА 3, Загреб 1928, 982.
20. О овоме види: Г. Чremoшник, РАЗВОЈ СРПСКОГ НОВЧАРСТВА, Београд 1933, 35—39; Р. Марић, СТУДИЈЕ ИЗ СРПСКЕ НУМИЗМАТИКЕ, САН, Посебна издања ССCLIX, Одељење друштвених наука 20, Београд 1956, 22 и даље; С. Димитријевић, ИСТОРИЈСКИ ГЛАСНИК 1—2, Београд 1957, 94, 95 и М. Радојевић, Нав. дело, 17—21, Важан средњевековни пут који је ишао од Београда до Борча, омиљеног боравишта деспота Стефана Лазаревића, пролазио је преко Рудника. Уп. К. Јиречек, Нав. дело, 302.
- 20а. Када је 1372. године Никола Алтомановић био господар Рудника, намеравали су босански фрањевци да овде подигну манастир. Уп. К. Јиречек, Нав. дело, 265.
21. Види напомену бр. 3а.
22. М. Радојевић, Нав. дело, 8.
23. М. Радојевић, Нав. дело, 11, 12.
24. J. Шафарик, Нав. дело, 260.
25. М. Радојевић, Нав. дело, 12.
26. Нису вршена никаква истраживања у циљу сазнања у којој мери су сачувани првобитни делови грађевине. Данашњи изглед високо очуваних зидова недвосмислено указује на чињеницу да су они настали у турско време и да су плод амбициозне адаптације цркве у џамију.
27. С обзиром да је читав локалитет остао интактан, треба претпоставити да се испод земљаног наноса, обраслог травом, налазе порушени делови грађевине. На то упућује и топографија самог локалитета. Истраживања, која предстоје, сигурно ће дати обиље нових података о цркви.
28. Пошто је унутрашњост цркве испуњена шуптом и земљом у нивоу од најмање 1/2 м то се може претпоставити да се испод ових слојева налазе очувани остаци фреско-декорације у висини сокла. Наравно, ово ће потврдити или оповргнути истраживања која предстоје.
29. Сличан систем статистичког обезбеђења примењен је код цркава у Ушћу и Палежу код Студенице из XIII односно XIV века, на којима је Завод за заштиту споменика културе из Краљева извео рестаураторске радове.
30. Најзанимљивији пример је црква св. Николе у Баљевцу код Рашке. Види: А. Дероко, Црква св. Николе код Баљевца, СТАРИНАР, III серија, књ. VII, Београд 1932, 36—39. Исто тако, интересантну потврду сличног начина решавања фасада пружа црква св. Николе у Шумнику код Рашке. Види: Р. Станић, Црква светог Николе у Шумнику

код Рашке, САОПШТЕЊА РЕПУБЛИЧКОГ ЗАВОДА ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ IX, Београд 1970, 101—109, где су наведени и други примери као и литература о њима.

31. А. Дероко, МОНУМЕНТАЛНА И ДЕКОРАТИВНА АРХИТЕКТУРА У СРЕДЊЕВЕКОВНОЈ СРБИЈИ, Београд 1962³, сл. 211, 263 и 381.

31а. Ј. Шафарик, Нав. дело, 262, као што смо видели, ову грађевину датује у време српског царства.

31б. У периоду XIV — XV век за Рудник се посредно или непосредно везују три истакнутија великаша. Најме, Рудником је владао између 1372. и 1374. године Никола Алтомановић, који је овде ковао свој новац — грошеше са натписима вѣ хѣ бѣаговарни юлани Никола или латиницом Svrpn Nicola. (Уп. М. Динић, О Николи Алтомановићу, Београд 1932, 8; К. Јиречек, Нав. дело II, 321 и Р. Марић, Нав. дело, 104.). Војвода Никола Зојић се на самом крају XIV века у борби са деслотом Стефаном Лазаревићем предао у оближњој утврђеној Острвици, а потом се замонашио у манастиру Рамаћи — својој задужбини (уп. С. Новаковић, ЗАКОНСКИ СПОМЕНИЦИ СРПСКИХ ДРЖАВА СРЕДЊЕГ ВЕКА, Београд 1912, 519; М. Динић, Нав. дело, 19 и Д. Михаиловић, Црква у Рамаћини нови споменик сликарства моравске школе, САОПШТЕЊА РЕПУБЛИЧКОГ ЗАВОДА ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ I, Београд 1956, 147—155). Најзад, велики челник Радич Поступовић, ктитор оближњег манастира Враћевшнице, користио је рудно благо на рудничком подручју као власник неких рудокопа на Руднику, што се види из његове повеље манастиру Кастамониту коме је завештао обиље прихода из Рудника за његово издржавање (уп. С. Новаковић, Нав. дело, 548 и М. Динић, Нав. дело, 18.). Нема сигурнијег основа за претпоставку да је неко од ова три властелина био ктитор „црквине“. Како је М. Динић утврдио, Рудником је старешиновао кнез који је на челу некаквог већа грађана обављао послове управљања местом. Можда, ипак, међу овим поглаварима, који су несумњиво спадали у ред рудничке „властеле“, која се спомиње у актима дубровачког Архива, треба тражити ктитора наше цркве (уп. М. Динић, Нав. дело, 14, 15.).

32. Највећи број ових надгробњака употребљен је за грађење мостова и пропуста на путу за Г. Милановац за време Првог светског рата. Види: М. Радојевић, Нав. дело, 12.

33. Ј. Шафарик, Нав. дело, 261. Међутим, Шафарик је ипак покушао да гробље ове велике цркве датује у време „Српског царства“ а гробље око „црквине“ у последња времена српске самосталности.

34. М. Радојевић, Нав. дело, 12.

35. Љ. Стојановић, СТАРИ СРПСКИ ЗАПИСИ И НАТПИСИ II, Београд, 1903, 409, бр. 4218. Овај запис гласи: Син светин и божьствныхъ
тетрөгубель писа се вѣ избьраннѣмъ и доврѣмъ и краснѣмъ и паче словниѣмъ
мѣстѣ рекомѣмъ Роудникъ роукою многогрѣшнаго и смѣрнаго рава божїа попа
Гифорѣа. Молю ви се, братие, не кланите ноу благословите, аще что есмь и
погрѣшилъ богу да избавитъ его вѣчнихъ мучени, аминъ

36. Годишње једанпут или двапут, о младој недељи, старије жене посећују „црквину“, а све до после Другог светског рата цркву су посећивали крстоноши за време литија. Крај „црквине“ налази се једна стара дивља крушка чије је стабло од давнина обележено као запис. Иначе, Рудник као насеље припада парохији у Јарменовцима где се налази активна црква, О „црквини“ на Руднику нису сачувана никаква предања, вероватно из разлога што данашње најстарије породице на Руднику потичу из XVIII века. Види: М. Филиповић, Таково, насеља и порекло становништва, САН, LXXV, 149.

37. В. Петковић, ПРЕГЛЕД ЦРКВЕНИХ СПОМЕНИКА КРОЗ ПОВЕСНИЦУ СРПСКОГ НАРОДА, САН, Посебна издања CLVII, Одељење друштвених наука 4, 1950, 62.

38. С. Станојевић, Нав. дело, 982.

39. Љ. Стојановић, Нав. дело, бр. 4218.

RUINES DE M'EGLEISE MEDIEVALE A RUDNIK

De plusieurs églises catholiques et orthodoxes existant autrefois à Rudnik, seules restent les ruines de celle-ci, connue sous le nom populaire de »Crkvina«. Les ruines sont situées dans la partie de l'agglomération Rudnik appelée Rudniciste (Mines) puisque durant des siècles des mines y étaient exploitées. Nous manquons de données sur la date de construction et sur le saint auquel elle a été consacrée. A en juger d'après les éléments d'architecture — arcades aveugles se découpant sur les murs latéraux de la construction — elle serait typique pour l'époque des XIIIe et XIVe siècles. Cependant on pourrait également supposer, étant donné certaines caractéristiques propres aux constructions du littoral, qu'elle est l'oeuvre des maîtres de Dubrovnik. Cette hypothèse serait étayée par des documents d'archives qui mentionnent une colonie des gens de Dubrovnik à Rudnik. De base rectangulaire, prolongée par l'abside semi-circulaire, l'église a été couverte d'une voûte semi-cylindrique sans coupole. Ses dimensions modestes (10,93 x 6,34 m.) et son manque de prétention font penser qu'il s'agit de l'oeuvre pieuse de quelque noble du XIVe siècle vivant dans cette région. Des fouilles archéologiques sont à faire et elles éclaireront certainement mieux le passé de ce monument architectural intéressant, un de rares témoignages conservés, en partie, de la puissante et riche tradition des constructeurs à Rudnik.

Radomir STANIĆ

1. The purpose of this document is to provide a comprehensive overview of the current state of the project and to identify the key areas for improvement.

2. The project has made significant progress since the last meeting, with several key milestones being achieved. However, there are still several areas that require attention and resources.

3. The following table provides a detailed breakdown of the project's performance across various key areas:

4. It is important to note that the data presented in the table above is preliminary and subject to change as more information becomes available.

5. The next steps for the project are to continue to monitor progress closely and to address any issues that arise as quickly as possible.

6. The project team is committed to delivering high-quality results and to maintaining open communication with all stakeholders.

7. The following table provides a summary of the project's key findings and recommendations:

8. The project team is confident that these findings will provide a clear path forward for the project.

Сл. 1 Рушевине цркве на Руднику, општи изглед

Сл. 2 Рушевине цркве на Руднику, изглед са источне стране

Сл. 3 Рушевине цркве на Руднику,
изглед са севера

Сл. 4 Рушевине цркве на Руднику,
изглед северног зида

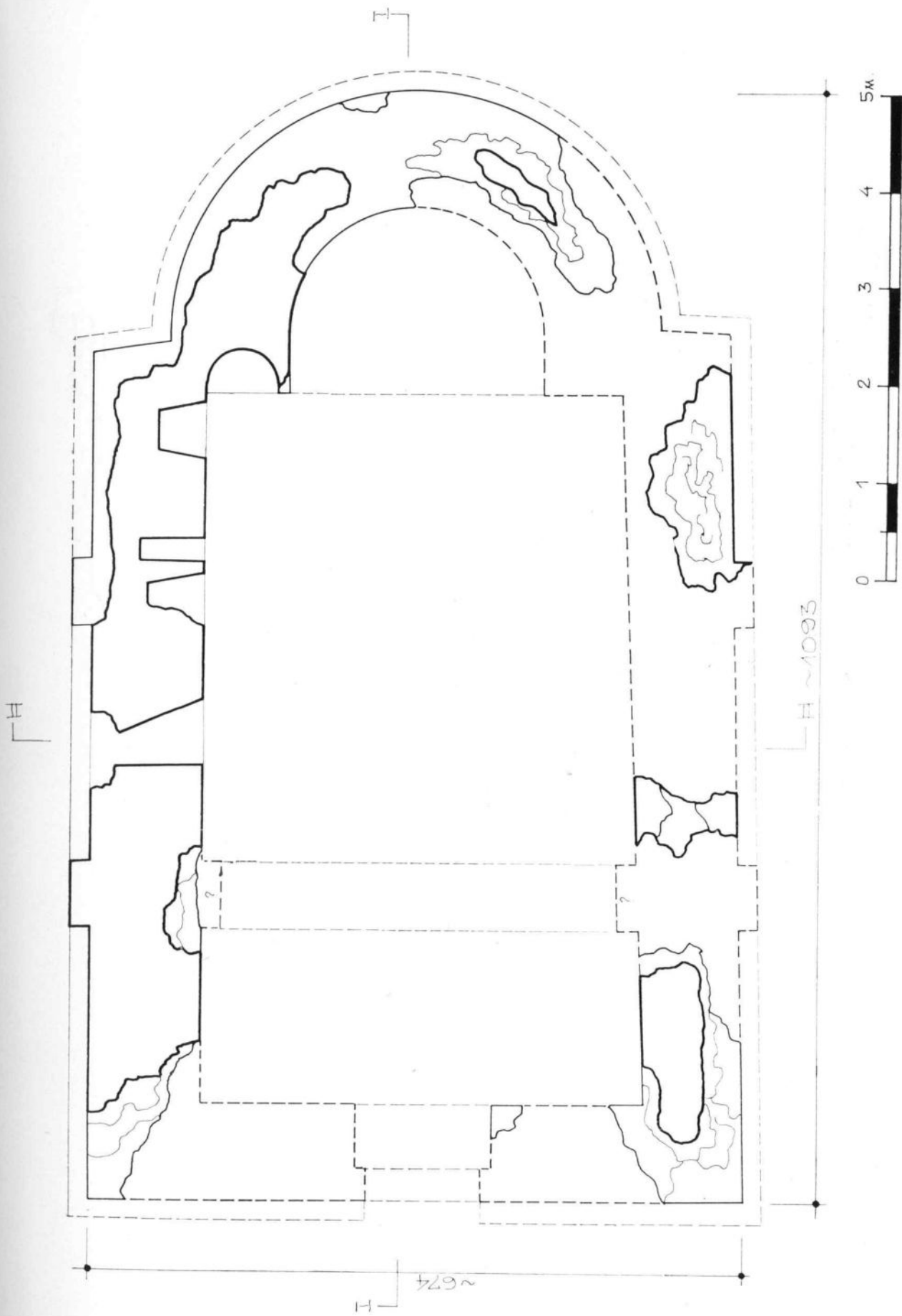

Сл. 5 Рушевине цркве на Руднику,
изглед са северо-запада

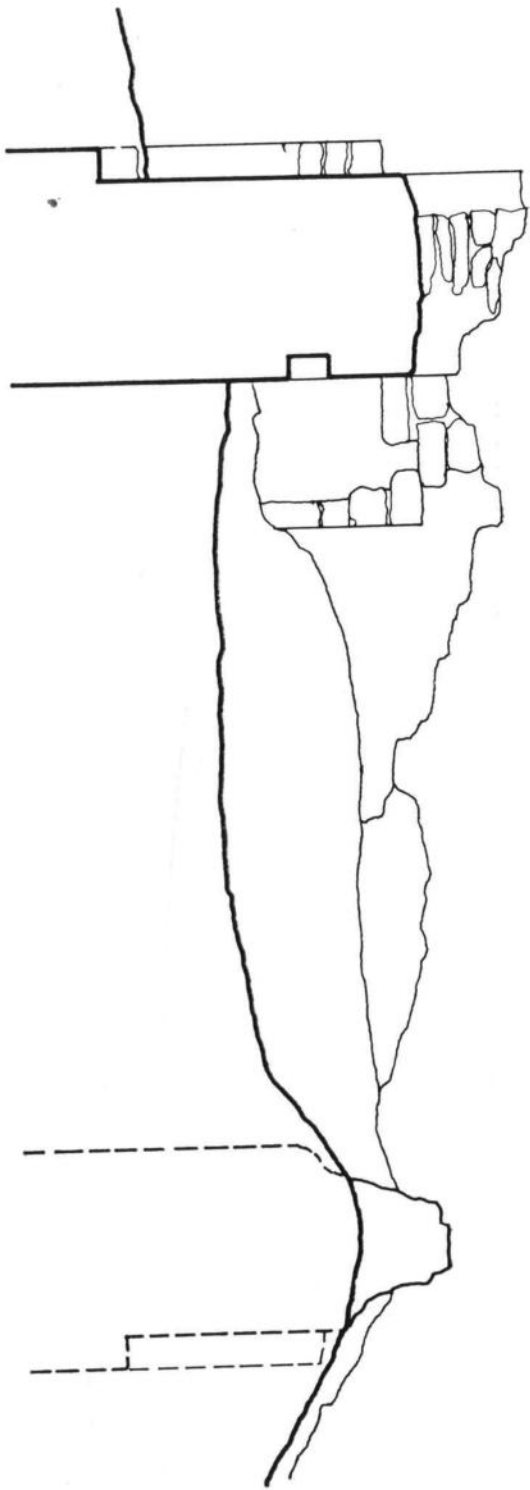

Сл. 6 Рушевине цркве на Руднику,
изглед са западне стране

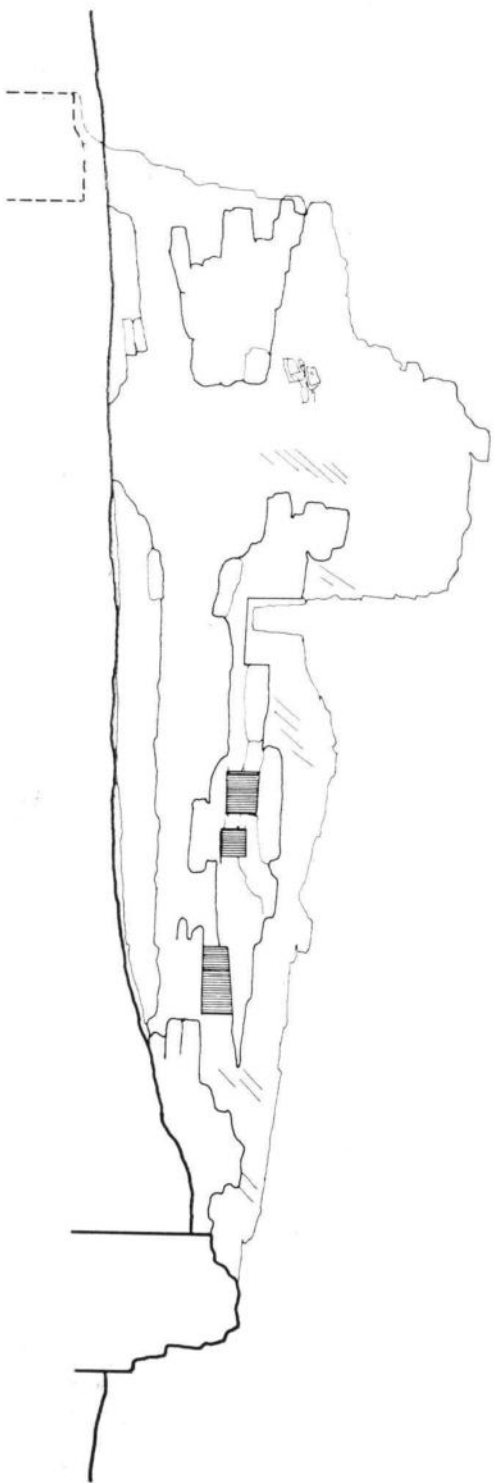

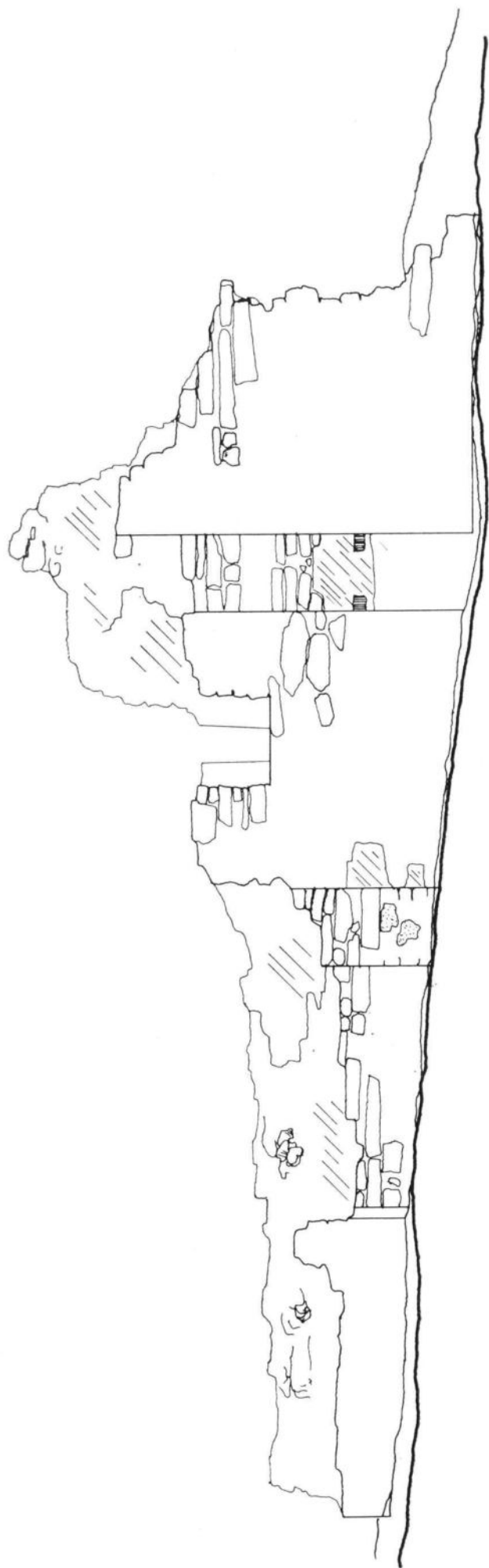
Сл. 7 Рушевине цркве на Руднику, основа (цртеж арх С. Ђорђевића)

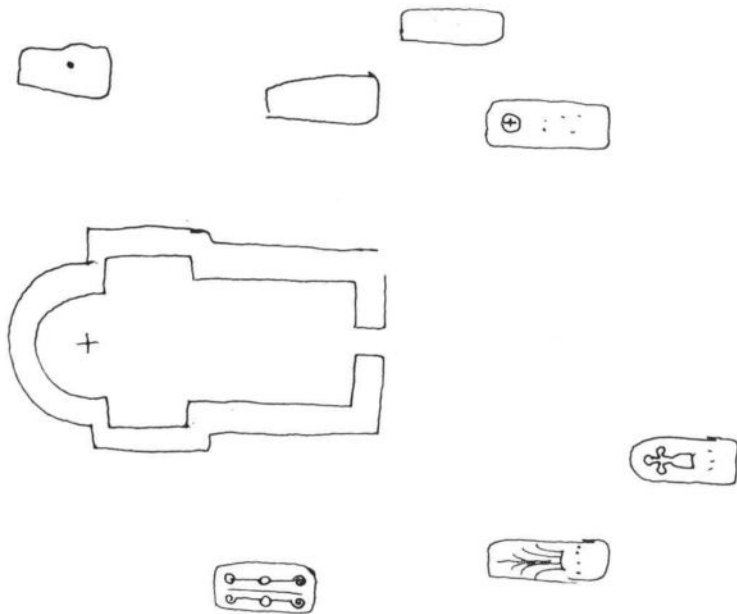
Сл. 8 Русевине цркве на Руднику, подужни пресек (цртеж арх. С. Ђорђевића)

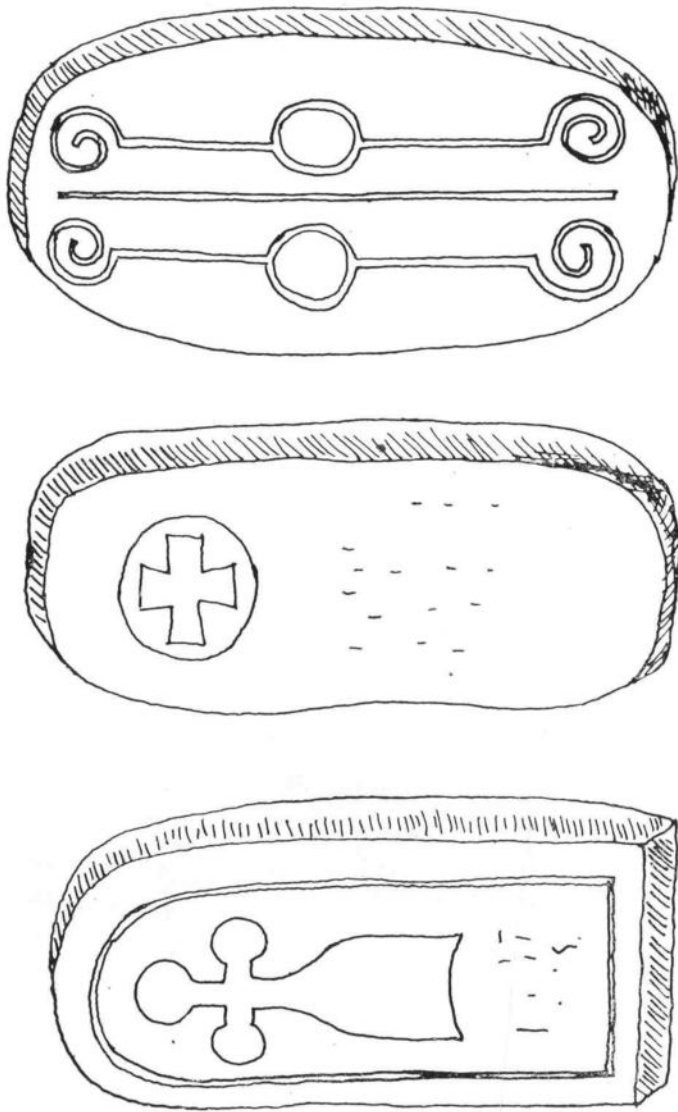
Сл. 9 Русевине цркве на Руднику, попречни пресек (цртеж арх. С. Ђорђевића)

Сл. 10. Рушевине цркве на Руднику - изглед северног
зида (цртеж арх. С. Борзевина)

Сл. 11 Ситуациона скица „Дрквине“ и некро-
поле од Ј. Шафарика (цртеж основе цркве је
погрешан)

Сл. 12 Надгробни споменици крај „Дрквине“, цртеж Ј. Шафарика